

PERSPEKTIVE
IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH
STANDARDA U PRAVNI
SISTEM SRBIJE

KNJIGA 7

ZBORNİK RADOVA

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

BEOGRAD, 2017

Lektor i korektor

Irena Popović

Tehnički urednik

Zoran Grac

Priprema

Dosije studio, Beograd

Štampa

JP Službeni glasnik

ISBN 978-86-7630-689-3

Tiraž

100

Adresa redakcije

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje
Bulevar kralja Aleksandra 67
Tel./faks: 30-27-725, 30-27-776
e-mail: centar@ius.bg.ac.rs
web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 7 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet Univerziteta, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2017 (Beograd : Glasnik). – 775 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 100. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-689-3

1. Лилић, Стеван [уредник], 1948–

а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 254213388

Проф. др Жика Бујуклић*

ОДБРАНА ДОКТОРАТА ПЕСНИКА ЛАЗЕ КОСТИЋА У ПЕШТИ 1866. ГОДИНЕ: *DISSERTATIO* ИЛИ *THESES*?

Апстракт

У овом раду се по први пут у нашој научној литератури представља истраживање карактера одбрањеног доктората песника Лазе Костића на Краљевском универзитету у Пешти 1866. године. Аутор отвара дилему да ли је текст од шест страница *Theses e scientiis iuridicis et politicis* заиста докторат Лазе Костића или је уз њај сачувани шtamпани текст ишао и рад веће обима, који се уобичајено називао *Dissertatio*, уз који су заједно ишле *Theses*. Из два дела су били докторати и других аутора који су по академско звање стекли на истом факултету, попут Јована Хаџића (1826) и Саве Текелије (1786). Одговор на ову дилему моју пружиће само даља истраживања у одговарајућим мађарским и домаћим архивама.

Кључне речи: Лаза Костић. Одбрана доктората. *Theses*. *Dissertatio*. Јован Хаџић. Сава Текелија.

Велики српски песник постао је доктор правних наука већ са 25 година, а то академско звање стекао је одбраном одговарајућег научног рада на пештанском Краљевском универзитету 1866. године. Током студија боравио је у Пешти, где је извесно време становао у Текелијануму, задужбини имућног добротвора и српског племића Саве Поповића Текелије (1761–1842).¹ Ова установа била је намењена школовању даровите српске деце, поготово студената „сиромашнијих прилика“, којима је

* Др Жика Бујуклић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду. Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије* (179059), који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 М. Савић, *Лаза Костић*, Београд 2010, стр. 37. По окончању студија права у Пешти, Текелија је постао први *doctor iuris* „не само от Србаља већ и от Маџара“ који нису професори универзитета, расправом *Dissertatio iuridica de causa, et fine civitatis*, Реџа, 1786 (*Правна дисертација о узроку и циљу успеојања државе*, Нови сад 2009). У Текелијануму је било седиште Матице српске све до њеног пресељења у Нови Сад (1864), а пред смрт он је задужбини завештао целокупну своју имовину. С. Вејиновић, *Текелијанум задужбина Саве Текелије*, у: „Даница“, Вукова задужбина, Београд 2004, стр. 93–110.

обезбеђиван смештај и „благодетјаније“ (стипендије). Лазе Косџиџу ова материјална потпора није била потребна, јер га је богати ујак издашно помагао и омогућио му да студентске дане посвети не само стицању правничкога знања, већ да своја широка интересовања и таленат усмери и на друге ствари. Веома активно се укључује у омладински књижевни кружок, под називом „Преодница“ (1861. основали Коста Руварац и Гига Гершић), који временом прераста у политички покрет „изучене младежи“, чији је циљ буђење националне свести и борба за ослобођење и уједињење свег Српства.² На књижевном плану Косџић је већ 1863. створио „звездане строфе“ (Винавер) антологијске песме *Међу јавом и мед сном*, а исте године је завршио и ревидирани рукопис драме *Максим Црнојевић*.³ Ипак, уз све то, није му била страна младалачка раскалашност, страсни љубавни јади и целоноћни проводи по пештанским пивницама.⁴

О Лазиним студенским данима доста података сачувано је у његовој преписци из тог времена, али се у њој најмање говори о томе како су текле саме правне студије. Тек узгредно помиње да је положио поне-

- 2 Ментор ових окупљања био је Антоније Хаџић, тадашњи секретар Матице, под чијим кровом су и одржавани састанци на којима су талентовани млади људи читали своје литерарне саставе или преводе из стране књижевности, а потом о томе жучно расправљали. Хаџић је био посебно наклоњен Косџићу и уживао је у његовом надметању са Костом Руварцем око познавања Хомерове *Илијаде*, али и око тумачења римског права, јер је и овај у Пешџи студирао правне науке, поред филозофије и естетике. Ж. Младеновић, *Лазе Косџић – живојџи и књижевна дела*, Београд 2015, стр. 37. На тим окупљањима, констатује Винавер, много се србовало и декламовало, а говорничка вештина се посебно неговала: „Нарочито је Лазе Косџић, као и доцније на јавним беседама, своје стихове декламовао и то глумачким рецитаторским стилем. Уосталом, глума је у то доба носила обележје надахнуто, била је нека врста службе народном језику“. *Нав. дело*, стр. 256. Несумњиво да су ове реторске способности биле од користи младом студенту права приликом полагања испита, а поготово током одбране доктората.
- 3 Прву варијанту текста написао је већ са 19 година, како би учествовао на конкурсy Матице српске, расписаном 27. октобра 1859. за историјску драму са наградом од 100 дуката. Награду је, међутим, добио Ђура Јакшић за историјски комад *Сеоба Србаља*. Косџић је ипак наставио да, уз помоћ свога професора Јована Ђорђевића, дотерује и мења првобитну верзију текста очекујући нови конкурс и тај посао је окончао септембра 1863. Међутим, Матица те године није објавила конкурс, нити је додељивана награда, па је Косџићева драма штампана тек три године касније (1866) и то о трошку саме Матице. Дакле, исте године када је бранио и свој докторат. Ж. Младеновић, *Траједије Лазе Косџића*, у: „Лазе Косџић: Траједије“, Нови Сад 1989, стр. 7, 9.
- 4 Очигледно да је управо такав начин живота приморавао Лазу Косџића, који је поред очеве помоћи уредно добијао још 200 форинти од ујака, да се крајем месеца задужује код „свог сабрата“ Косте Руварца, који је као текелијанумски „благодетјанац“ добијао свега 40 форинти месечно. В. Винавер, *Заноси и љркоси Лазе Косџића*, Београд 2012, стр. 139. Када је током студија ујак изненадно умро (1864), Лазе је наследио салаш са преко 100 јутара земље, међутим, његов боемски начин живота довео је до тога да је већ у младости остао без свог дома и материјалне сигурности. То ће стећи тек у позним годинама, браком са богатом миражциком Јулком Паланачки.

ки испит, али већ по дужини његовог студирања (1859–1866) може се закључити да му се није претерано журило.⁵ Из писама се види да је за време распуста, али и током предавања, чешће био у Новом Саду него у Пешти. Тај град је већ тада израстао у духовно средиште не само Срба у Угарској него и целог српског народа, задобијајући атрибут „Српска Атина“. У њему се Костић сусретао са истомишљеницима из сфере културног и политичког деловања и присуствовао бројним манифестацијама на којима је омладина давала одушка свом нарастајућем националном полету. Ту је излазио и највећи број листова у којима је српска младеж могла да искаже своје уметничке, али и ослободилачке тежње (*Даница*, *Јавор*, *Мајшица*). У њима је Костић већ од 1860. године објављивао велики број песама, које ће га прославити као оригиналног и талентованог литерарног ствараоца.⁶ О угледу овог младог песника говори и чињеница да је на импозантној прослави у част покојног Саве Текелије у Новом Саду (1861) његова химна *У сјомен сјооодишњице Саве Текелије*, иначе награђена на Матичином конкурс у поводом ове прославе, била декламована одмах после свечаног говора др Јована Суботића.⁷

Може се закључити да је доба његовог студирања било време у коме је Лаза Костић себе далеко више проналазио у својим књижевним донетима, него у правничким. Међутим, он је правне студије ипак успешно окончао, вероватно из жеље да се потврди и на овом интелектуалном пољу, али и враћајући морални дуг према свом оцу, граничарском официру, и богатом ујаку Павлу Јовановићу, који га је материјално подра-

5 Свом пријатељу Антонију Хацићу он јавља да спрема националну економију из књиге коју је добио од Светозара Милетића и да му ништа не шаљу јер ће када дође у Пешту све сам набавити. У писму из 1863. сазнајемо да је положио неки испит (судски) на мађарском језику, а из Пеште 1864. пише: „У суботу сам полагао суплетирију из каноникума. Сад само мене бирајте на сабор, ако хоћете да утучете калуђере“, док у писму од 24. новембра 1865. године јавља да је дао завршни испит, тзв. „трећи ригорозум“. М. Савић, *нав. дело*, стр. 43.

6 Радивој Симовић, Костићев лекар и пријатељ је записао: „Не знајући за збиљу живота и прозаичну борбу за опстанак, Лаза се у Пешти умешао у старије друштво међу занешењаке омладинског покрета, који су навели на танак лед поезије и књижевности, па је Лаза већ као јуриста пропао кроз тај лед“. Р. Симовић, *Успомена на др Лазу Костића*, Нови Сад 1986, стр. 88; Уп. Ж. Младеновић, *Лаза Костић – живић и књижевна дела*, стр. 26.

7 Л. Костић, *Сјооодишњица Саве Текелије*, у књизи „О књижевности. Мемоари“, Нови Сад 1992, стр. 21–25. Суботић је тада био поджупан сремске жупаније административно везан за власти у Загребу, а тек ће 1868. постати председник Матице српске, када је њено средиште већ премештено у Нови Сад. Сама организација Текелијине стогодишњице поверена је владици бачком Платону Атанацковићу и тадашњем начелнику новосадског магистрата Светозару Милетићу, који је највероватније и одредио свесрпски карактер ове прославе, тако да је она добила карактер политичке манифестације са јасним обележјима будућег националног програма Уједињене омладине српске. Ж. Милисавац, *Историја Мајшице српске*, I део (1826–1864), Нови Сад 1986, стр. 843–845; В. Милосављевић, *Сава Текелија и српска мисао*, први део, Београд 1998, стр. 262–268. Занимљиво је да ће кроз пет година управо Суботић и Милетић бити укључени у одбрану доктората Лазе Костића.

жавао свих тих година. Уз то, студирање права постало је идеал младе српске интелигенције, управо оне која је доживела стицање извесних уставних слобода и могућности за укључење у парламентарни живот Монархије. Постало је уобичајено да се проведе бар неколико година на студијама права или да се чак докторира, било у Пешти или на другим факултетима, а да се потом тако образована српска младеж посвети књижевности, лингвистици, историографији, медицини, професури и сл. Лаза Костић је управо карактеристичан пример за овакву праксу, јер правосуђе и адвокатура нису постали његово животно опредељење.

Лаза Костић је 1/13. маја 1866. године одбранио докторат под називом *Theses e(x) scientiis juridicis et politicis* (Тезе из љравних и љолићичких наука), написану и одбрањену на латинском језику.⁸ У писму Антонију Хаџићу тај догађај он најављује помало суморним речима, изазваним можда предиспитном нервозом: „У понедељак, *prima die Calendas maiales* /првог дана мајских Календа/, промовујем се. Опоненти су ми Суботић и Милетић. Белај с тезама, с дисертацијом, с Венцлом, с професорима и њиховим латинским језиком!“⁹ Међутим, његов биограф и савременик Милан Савић за ову промоцију каже да је била „датум у историји Правног факултета пештанског Универзитета“.¹⁰ О томе како је она заиста текла нема неких других података, осим ако није нешто сачувано у службеној архиви ове установе, попут записника са одбране. Тек по нешто сазнајемо из писма послатог одмах по одбрани Јовану Ђорђевићу (Пешта, 2/14. маја 1866), свом ранијем професору и управнику Српског народног позоришта у Новом Саду:

„Јуче сам дишпутовао са Суботићем и Милетићем, с оним из угарског права о коаквизицији, а с овим из политике, нешто о изборној те-

8 У самом наслову, као и касније у тексту теза, користи се средњовековни начин писања предлога „ex“, без другог слова, када му претходи реч са сугласником. Превод са опширним коментарима објавио је професор новосадског Правног факултета Срђан Шаркић: Л. Костић., *Theses e scientiis iuridicis et politicis* (Тезе из љравних и љолићичких наука), Нови Сад 2011 (даље: Тезе). Занимљиво да је рукопис ове књиге чекао две деценије да буде публикован. Штета што се на корицама, а потом и на насловној страници, поткрала иста грешка: написано је *politics*, уместо *politicis*.

9 Л. Костић, *Прејиска, љрви љом*, Нови Сад 2005, стр. 76–77. Професор кога помиње Лаза Костић је Gustav Wenzel (1815–1891), доктор филозофије и „оба права“, цивилног и канонског (*Philosophiae et Iuris utriusque Doctor*), који је од 1838. године радио на Универзитету у Пешти, а истовремено и на Терезијануму у Бечу (*Theresianischen Akademie*). Био је професор правне историје и ректор Пештанског универзитета у време Костићеве одбране, а најзначајнији радови су му: *Ојшће евројско љривајно љраво* (1868) и *Мађарско љривајно љраво до 1848* (1885). Наведено према 55. тому (од укупно 60) „Биографског лексикона Аустријске царевине“, који садржи преко 24.000 биографских одредница најугледнијих личности те државе између 1750–1850. године: Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, Wien 1856–1891.

Уп. <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11714&page=22&scale=3.33&viewmode=fullscreen>

10 М. Савић, *нав. дело*, стр. 37, 43.

орији. Морали су се да боме дати потући. За диспутацијом узастопце промоција. И тако по предлогу омладине под прве стихове што их будем излегао подписујем се др. – само да зловни свет не узме то као абривиацију од *дрвени!* Суботић је врло шармантан, учтивост и снизхожденостије му не зна границе. Дао ми је на чтеније своју најновију историјску драму под називом *Богин...*¹¹

У чланку посвећеном Костићевом докторату С. Шаркић објашњава зашто је он обухватао свега пар страница и износи став да, за разлику од данашњих доктората, тезе онога времена нису биле обимне монографије посвећене једном одређеном проблему, већ текстови са кратким сентенцама, тврдњама (дословце „тезама“) које је тек требало усмено одбранити.¹² Зато се за стицање високог научног знања тражило широко познавање различитих правних области, које су кандидати претходно морали да положи кроз „тзв. „ригорозе“ (испите строгиости, *examinibus rigorosis*). Отуда и Костићев рад садржи само шест страница, са педесетак теза написаних на латинском, и како је то било уобичајено, прво је тај текст штампан, како би био свима доступан, а потом је брањен на факултету.¹³ Његове тезе су морале бити шире расправљање пред комисијом (тзв. „опонентима“) и то свакако на латинском, што за Костића није представљало препреку јер је тај језик веома добро познавао, као уосталом и старогрчки и друге језике на којима се образовао.

Из самог назива његовог доктората јасно се види да он обухвата веома широку материју и то из сасвим различитих правних дисциплина. Костићеве сентенце (укупно 56) сврстане су у десет целина које се односе на природно, црквено, римско, угарско приватно, аустријско грађанско, кривично и менично право, грађански поступак, статистику Аустријске монархије, док поглавље *E(x) scientiis politicis* укључује неколико сентенци из, назовимо то условно: „политичких наука“.¹⁴ Правни зналци који данас читају ову тезу запажају да Костић своје сентенце „није увек разврставао конзистентно, јер се оне које су тематски блиске понекад налазе под различитим насловима, тј. увршћене су у разли-

11 Л. Костић, *Прејиска*, стр. 26. Чудно је да се из једног писма, упућеног Ђорђевићу скоро годину дана пре одбране (Пешта, 6/18. јула 1865), види да је Костић тада намеравао да одустане од правне струке: „Ја имам план да се оканем јуратства / правне науке/ па одем кући – не знам како ће поћи за руком; ако буде у Новом Саду велика гимназија, искаћу професуру“. *Истио*, стр. 25. Његово прво запослење је и било на месту професора латинског и немачког језика у тој Гимназији (в. ниже).

12 С. Шаркић, *Римско право у докторској дисертацији Лазе Костића*, у: „Антика, савремени свет и рецепција античке културе“, Београд, 2012, стр. 455–460.

13 Његове *Тезе* објавила је Краљевска универзитетска штампарија у Будиму, а један примерак је касније Костић поклатио Матици српској с посветом написаном својеручно: „Слатвој Матици Српској Лазе Костић“ (М 4841).

14 У објашњењима и коментарима Костићевих *Теза* проф. Шаркић с правом упозорава да ова терминологија има сасвим другачије значење од данашњег, јер је Костић реч „политика“ употребљавао у „најопштијем значењу, као управљање друштвом“. *Нав. дело*, стр. 58.

чите правне гране“.¹⁵ Остаје нејасно зашто је то тако, али код правно образованог читаоца ова недоследност свакако изазива чуђење. Тешко је поверовати да је у питању недовољна стручност кандидата, јер се претходна спрема проверава кроз „ригорозум“ за сваку од области која је укључена у тезу и тек када се ови испити успешно положе, одобрава се одбрана. Као и за многа друга питања и овде ће савремени читалац остати ускраћен за објашњење, будући да је овај крајње лапидарни текст био само подлога, неопходан оквир за расправу пред комисијом.

Може се помислити да су поједине сентенце саме по себи биле довољно јасне и да се већ из њих може одмах препознати став који ће кандидат заступати – али није увек тако. На пример, већ на почетку свог доктората, у поглављу *E(x) jure naturali*, Костић износи став: „Природно право се разликује од филозофије позитивног права“ (*Jus naturale a philosophia juris positivi differt*). Међутим, из њега уопште не произлази становиште самог аутора о карактеру и садржини ових правних феномена, а још мање којем од њих Костић даје предност. То постаје јасније тек када се узму у обзир и остале сентенце обухваћене овим поглављем (укупно седам). У једној од њих се каже: „Ни одржај ни застарелост, само природно право траје“ (*Nec usucapio nec praescriptio, solo jure naturali subsistit*). Правни теоретичар Данило Баста из ове сасвим кратке изреке (налик питијском пророчанству), долази до закључка да за Костића природно право има примат у односу на позитивно, јер „узевши одржај и застарелост, две међусобно супротстављене правне установе које у различитим порецима позитивног права могу бити разнолико регулисане, што у исти мах значи да саме по себи нису трајне, Костић је наспрам њих ставио природно право баш због тога што је оно, поред својих других атрибута, и трајно, тј. постојано и непромењиво“. Отуда Баста закључује да Костић у крајњој линији, и без потребе да сасвим одбаци позитивно право, заступа јуснатуралистичко схватање као своје основно правно становиште.¹⁶ Са 25 година овај млади доктор наука очигледно се приклонио тада владајућем теоретском погледу, заснованом на учењу Хуга Гроцијуса (1583–1645), да би убрзо свесрдно прихватио учење историјскоправне школе, коју је почетком XIX века устоличио Карл фон Савињи (1779–1861).

У поглављу о *црквеном љраву* заступа став да „непогрешивост папе није догма, већ само теза доктрине“ (*Infallibilitas papae non est dogma, sed tantum thesis doctrinae*). Овде се опет види утицај владајућег гледишта из времена када је теза брањена, али ће оно убрзо бити превазиђено, јер ће први Ватикански сабор већ 1869–70. прогласити догму о непогрешивости папе. Другачији је случај са *љоїлављем о кривичном љраву*, где се прва сентенца односи на установу укидања смртне казне, коју Костић назива „узвишеном новином културе и хуманистичких наука, којом се најбоље напредује“ (*Abolitionem poenae capitalis, culturae ac studii humanitatis*

15 Д. Баста., *Самољоїшїовање и љузавосїї* (3), Београд 2015, стр. 360.

16 Д. Баста, *нав. дело*, стр. 361

ampliora incrementa, majorem in modum provhunt). Овде Костић очигледно стаје на страну аболициониста, насупрот присталица смртне казне (ретенционисти) – и поред тога што су тада и *Аусџријски кривични законик* (из 1852.) и *Криминални (казнићелни) законик за Књажевсџиво Србију* (из 1860.) за бројна дела предвиђали ову најтежу казну.¹⁷

Посебно поглавље у Костићевим тезама посвећено је установама *римској љрава*, и ту аутор само кратко набраја неке од најважнијих правних установа: *ius civile* и *ius gentium*, цивилне тужбе (*actiones civiles*), преторске (*actiones honorariae*), публицијанску тужбу (*actio Publiciana*), савесну државину (*possessio bonae fidei*), природне облигације (*obligationes naturales*), а из наследног права *fideicommissum*.¹⁸ У време када је бранио своју тезу, Костић свакако није ни слутио да ће му познавање ове правне дисциплине бити и те како потребно када се у позним годинама буде упустио у превођење тротомног уџбеника Римског права славног романисте Дернбурга. Још мање је могао претпоставити да ће му се указати прилика да постане професор на овом предмету на Великој школи у Београду, а потом и на Свеучилишту у Загребу.

Сентенце из *ујарској љривајној љрава* односе се на установе специфичне за мађарску варијанту феудалног система: на авитацитет (*avitacitas*) којим се обезбеђивала непромењивост породичног имања („племенштине“) и на тзв. донационални систем, који, за разлику од вазалитета западног типа, није почивао на пирамидалној хијерархијској лествици власти, већ је сваки даровани племић директно био потчињен краљу, који му је због одређених заслуга додељивао својину над властелинством уз одговарајућу даровницу (*donatio regia*).¹⁹ Све сентенце које је Костић укључио у *љојлавље о аусџријском љрађанском љраву* односе се на параграфе из Општег аустријског грађанског законика донетог 1811. године, док је у *љојлављу о љрађанском љосџујуку* третирао питања везана за парнични поступак, врстама доказних средстава, поготово приватних исправа и о вишестепености суђења. Правна материја заступљена је још у *љојлављу о меничном љраву*, које регулише обавезе настале из тзв. хартија од вредности.

Колико је широку материју захватала Костићева „теза“ види се из *љојлавља о сџајћисџици Аусџријске монархије*, у коме се говори о наталитету и степену смртности у овој држави, о привредном расту који се може обезбедити „већом слободом трговине, а не ограничењима“, па до последње сентенце која се очигледно односи на српски народ: „Заједничким пореклом у Војној граници и храбрим делима, уверили смо се да се

17 С. Шаркић, *Тезе*, стр. 37–39, 54–57.

18 Уп. С. Шаркић, *Римско љраво у докџорској дисертџацији Лазе Косџића*, у: „Антика, савремени свет и рецепција античке културе“, Београд, 2012, стр. 455–460. Пошто је само једно поглавље посвећено овој материји, не може се тврдити да је докторат Лазе Косџића био из римског права, као што није тачно да му је у одбрани био професор са тог предмета, како је наведено у књизи Ж. Младеновић, *Лаза Косџић – живојћ и књижевна дела*, стр. 24.

19 С. Шаркић, *Тезе*, стр. 45–50.

ну, Суботић се са својим умерено либералним ставовима истакао у иступањима у заједничком Угарском сабору, где је био близак идејама свог саборца, другог члана комисије, Светозара Милетића.²¹

Др Светозар Милетић је своје највише академско звање, докторат правних наука, стекао у Бечу 1854. године, а адвокатски испит је већ наредне године положио у Темишвару. Темељно образовање претходно је стекао у Српској православној великој гимназији у Новом Саду, где је током шест година учио највише на латинском и немачком, а савладао је и мађарски језик. Постигао је изузетне резултате, тако да је директор ове институције, славни Јован Хаџић записао да је Светозар био „најбољи ђак кога је ова гимназија икада имала“. Отуда га је он, уз патријарха Рајачића, финансијски помогао не само током гимназијског школовања, касније и на евангелистичком лицеју у Пожуну (Братислава), него и на универзитетским студијама. По његовом савету, Милетић је права је уписао на пештанском Универзитету (1846), али су догађаји из 1848/49. године приморали разочараног двадесетогодишњег националног револуционара (због неостварене идеје о самосталној Српској Војводини) да студије настави у Бечу. Уз Хаџићево заузимање, Милетић је тада од кнеза Михаила Обреновића добијао и издашну помоћ (500 форинти годишње), што му је умногоме олакшало студентске дане у овој царској метрополи. Мада је по стицању доктората радио као судски чиновник (судски пристав) више од две године, није прихватио да му се издејствује обећано унапређење у судској струци, као ни предлог Николе Крстића, тадашњег професора београдске Велике школе, да у овој установи предаје римско право и народну економију. У Новом Саду се од 1857. почиње бавити адвокатуром, потом је у обновљеном Магистрату три године био *грашки фишкар* (јавни правобранилац), али ће га политички афинитети временом одвојити од правне струке и довести на место *градоначелника*, најмлађег у историји овога града (1861). У њему је организовао прославу стогодишњице рођења Саве Текелије, изразито антиаустријски обојену и у знаку српско-мађарског пријатељства, на којој је прочитана и свечана пригодна песма младог Лазе Костића.²² На тој прослави Милетић је желео да искористи повољни политички тренутак и заузео се за оснивање Правне академије у Новом Саду са рангом факултета, осигуравши чак и средства за ту сврху, али је мађарска влада овај захтев одбила.²³

21 Опширна аутобиографија, под насловом *Живот Д-ра Јована Суботића*, штампана је од 1901. до 1910. у Новом Саду, у пет свезака. Овде су цитати наведени према новијем издању: Ј. Суботић, *Аутобиографија*, I-V, Нови Сад 2009. Уп. Д. Медаковић, *Срби у Зајребу*, Нови Сад 2004, стр. 132–134.

22 Пре тога је Ј. Суботић одржао свечану беседу у част Текелије, коју је, заједно са његовим животописом овог српског добротвора, објавила Матица српска: *Живот Саве Текелије, бесмртног благоделаша народа српског*, Будим 1861, стр. 73.

23 Д. Микавица, *Политичка идеологија Светозара Милетића*, Београд 2006, стр. 14–17, 19. Да је Милетић успео у свом племенитом науку, овај град не би чекао још скоро читав век да добије овакву високошколску установу (1955. године).

Одбрана доктората Лазе Костића на Правном факултету у Пешти водила се, очигледно, пред двојицом веома угледних и образованих Срба, уз то доктора правних наука: Суботић је тада био судија највишег судског већа са седиштем у Загребу, а Милетић председник Српске читаонице у Новом Саду (пошто је на кратко суспендован са места градоначелника).²⁴ Обојица су двадесетпетогодишњег кандидата познавали већ од раније и у њему видели талентованог младог човека, док је Костић, с друге стране, увелико пратио Суботићев литерарни опус национално историјске оријентације (роматични еп *Краљ Дечански*, драма *Немања*), а Милетић му је помагао током студија и уводио га у либералне политичке идеје. Да ли је познанство са члановима комисије, уз заједничку националну, политичку и верску припадност, кандидату током одбране помогло или одмогло – не можемо знати. Ипак, остаје нејасно зашто су баш они изабрани да буду „опоненти“ младом Костићу, а не неки од професора пештанског Универзитета, на коме се одбрана и одвијала. Тројица аустријских Срба су тако, усред Пеште, на латинском језику водили дијалог о правничким питањима из најразличитијих области, обухваћених кратким „сентенцама“ које су одређивале оквир и ток саме докторске расправе.

Можда се разлози укључивања др Суботића у ову комисију налазе у чињеници да је он био први Србин који је у Пешти, на кратко али веома успешно, водио катедру римског права.²⁵ Највероватније да се та сарадња са овом институцијом наставила и касније, па и после две деценије, када је др Јован Суботић своје врхунско знање латинског језика и богато правничко образовање, а поготово из римског права, могао применити и приликом одбране Костићевог доктората.²⁶ Управо се једно од десет поглавља његовог рада односило на установе овог древног правног система који је уграђен у модерне европске кодексе, па и у *Аустријски грађански законик* из 1811. године, коме је Костић посветио посебно поглавље.

После успешно одбрањеног доктората, Лаза Костић се прво заповолио као професор у новосадској Гимназији, где је предавао латински и немачки језик, али је већ следеће године (1867) изабран за *великог бележника* у тада реорганизованом новосадском Магистрату, где је

24 И поред апсолутне подршке чланова Магистрата, угарска влада га је суспендовала са овог места почетком 1862. године, али је маја 1867. српским гласовима поново изабран за градоначелника Новог Сада. Милетићевим деловањем овај град је постао средиште националне и културне политике српског народа и центар институционалног отпора денационализацији у Угарској, а поготово дискриминаторској политици владајуће елите у Бечу и Пешти. Микавица, *нав. дело*, стр. 18–19.

25 Ј. Суботић, *Автобиографија*, део други, стр. 57–58.

26 Суботић нам оставља сведочанство о свом изузетном познавању латинског језика још у гимназијским данима, а када је похађао сегедински Лицеум био је чак и награђен (1835) за текст једне свечане оде. *Нав. дело*, стр. 60.

службовао под председништвом Светозара Милетића.²⁷ После две године додељен је Варошком суду као *сенатор*, где је остао до 1872, када је централна власт судство одузела варошким општинама и ставила је под своју управу. Милан Савић, пријатељ и биограф Лазин, тврди да се он није ни побринуо да остане у државној служби („њему за тим положајем није ни суза из ока канула“), а судски или адвокатски испит није ни покушавао да положи.²⁸ Тиме је његова правничка каријера устукнула пред изазовима бурних политичких догађања и пред жељом да се посвети песничком и књижевном деловању. Тек пред крај своје каријере опет ће се вратити правној струци, преведећи капитално дело немачког романисте Хајнриха Дернбурга *Pandekten*. О правничким думетима Лазе Костића у остварењу овог позамашног пројекта, биће говора у нашем следећем раду.

Овде ћемо се задржати само на питању које је до сада остало потпуно ван интереса стручне јавности – да ли је текст од шест страница *Theses e scientiis iuridicis et politicis* заиста докторат Лазе Костића или не? Свакако не у смислу његовог ауторства, већ да ли је уз тај сачувани штампани текст ишао и рад већег обима, који се уобичајено називао *Dissertatio*, а не *Theses*.

На сумњу упућује чињеница да су докторати и других Срба, брањених такође на пештанском Универзитету, имали два дела: обимнији текст са сасвим специфичном темом и са одговарајућом научном апаратуром (фусноте, закључак, списак извора и сл.), а да је уз тај текст ишао веома кратак додатак, са типизираним поглављима и тезама из области природног права, римског, канонског, кривичног, угарског итд.

Узећемо за пример славног Јована Хаџића (1799–1869), који је докторирао на Краљевском универзитету у Пешти 1826. године са темом: *De causis matrimonium dissociantibus, juxta disciplinam orthodoxae ecclesiae christi orientalis*.²⁹ За разлику од докторских „теза“ Лазе Костића, брањених четири деценије касније, овај рад је далеко ближи савременом значењу тог појма: има уско одређену тему, много је обимнији (садржи педесетак страница), па је подељен на четири поглавља и 32 параграфа, постоје бројне фусноте (многе су на готици), а на крају је *appendix* (додатак на осам страница) у коме кандидат наводи опширан попис „неких збирки, нарочито канонског права који се у Источној цркви – чак и у питањима брака – узимају као извор и водич“ и придодаје садржај дисертације (*conceptus dissertationis*). Тек потом следи део, од свега три странице, који по свом називу и структури неодољиво подсећа на док-

27 Костићево звање *јавној бележника* није подразумевало нотарску функцију, већ само вођење записника на седницама Магистрата и регистровање поднесака овом органу.

28 М. Савић, *нав. дело*, стр. 47

29 Ј. Хаџић, *О узроцима развода брака, према учењу Источне православне цркве Христове* (превод са латинског и коментари В. М. Тодоровић), Нови Сад 2009, стр. 23–134 (даље: *О узроцима развода брака*).

торску „тезу“ Лазе Костића. Овај спис је насловљен *Theses ex universa Jurisprudencia et scientiis politicis* (Тезе из васколике правне науке и политичких студија)³⁰ и садржи слична поглавља као и код Костића: *Ex jure naturae, publico universali et gentium, Ex jure ecclesiastico, Ex jure civili Romano, Ex jure criminali, Ex jure Hungarico, Ex scientiis politicis* (из природног права, општег јавног и међународног, црквеног, римског, кривичног, угарског и тзв. „политичких“ наука), а ова потом имају укупно тридесетак тема, једноставних „сентенци“ (=теза) које су груписане у одговарајућим поглављима. Чудно је да се у пропратном чланку уз сам превод, индикативног назива *О докџторској дисертацији*, овом питању уопште не посвећује пажња, мада оно отвара низ дилема о карактеру и врстама научних радова који су се бранили на Пештанском универзитету.³¹

Јасно је чак и неправнику, да се овде ради о два потпуно самостална дела: првог који се назива „дисертација“, додуше не у самом наслову, али се попис поглавља на крају списка јасно означава терминима *conceptus dissertationis* (садржај дисертације), док ће део који следи, сасвим другог карактера, бити насловљен *Theses ex universa jurisprudentia et scientiis*.

Други поучан пример је докторат који је Сава Текелија (1761–1842) одбранио 1786. године, дакле тачно осам деценија пре Лазе Костића, на Универзитету у Пешти, под називом: *Dissertatio ivridica de cavusa, et fine civitatis*.³² Овде се већ у наслову јасно истиче да је реч о *Dissertatio*, која има сасвим конкретну тему, обрађену на петнаестак страница на латинском језику, па је садржина подељена на 29 параграфа, са доста фуснота. Затим следи део од осам страница, насловљен *Positiones ex vniversa ivrisprvdentia* (Тезе из васколике правне науке),³³ које су подељене (као код Костића и Хаџића) на тематска поглавља којима је обухваћена општа правна култура: *Ex ivre natvralli, Ex publico vniwersali, Ex ivre gentivum, Ex ivre civili romano, Ex ivre criminali, Ex ivre ecclestiatico pvblico, Ex ivre ecclestiatico privato, Ex ivre hvngarico* (из природног права, општег јавног права, међународног права, римског, кривичног, јавног и приватног црквеног, из угарског права). Ова поглавља садрже 44 „тезе“ груписане у оквиру наведених целина (као код Костића и Хаџића).

Очигледно да би сва три докторска рада, браћена на истом факултету у размацама од по четрдесет година, морала имати сличну структуру. Тешко је претпоставити да је Лаза Костић стекао звање доктора

30 *О узроцима развода брака*, стр. 125–126. В. М. Тодоровић је овај наслов превео исувише слободно: „Тезе из права сваке врсте и политичких студија“. Термин *iurisprudentia* у правничкој струци има сасвим одређено значење: правна наука.

31 Г. Ковачек-Станић, *О докџторској дисертацији*, у: *О узроцима развода брака*, стр. 145–164.

32 *Правна дисертација о узроку и циљу љосћојања државе* (превод са латинског и коментари В. М. Тодоровић), Нови Сад 2009, стр. 1–103. У штампаном тексту се користи старији, римски начин писања у коме не постоји латинично слово U.

33 Овде је термин *iurisprudentia* одговарајуће преведен. Може да нас збуну термин *positiones*, који се овде користи као синоним за *theses*.

наука само на основу одбране „Теза из области правних и политичких наука“ – а да поред шест страница тих *Theses* није имао и одговарајућу *Dissertatio*. Ако се изнова пажљивије прочита текст горе наведеног Костићевог писма, које је пред одбрану послао пријатељу Антонију Хаџићу 1866. године, видеће се да и он сам прави ту разлику: „Опоненти су ми Суботић и Милетић. Белај с тезама, с дисертацијом, с Венцлом, с професорима и њиховим латинским језиком!“³⁴ Зашто би Костић користио два термина за исту ствар, ако поред „теза“ (*Theses* које су нам сачуване), није постојала и *Dissertatio*, „дисертација“ која му је задавала толике муке, и уз то везана за професора правне историје са тог факултета. То би можда могло да нам објасни и зашто је Костић безуспешно покушавао да се ангажује баш на предмету Римско право на Великој школи у Београду, а потом на истој катедри и на Свеучилишту Фрањо Јосиф у Загребу.

Уколико будућа истраживања, у одговарајућим мађарским институцијама (попут Државног архива у Будимпешти, Универзитетској библиотеци и сл.), покажу да Костићева *dissertatio* не постоји, онда се намеће питање коју врсту доктората је он стекао. У том правцу треба да иде и претрага у Архиву Србије, у коме морају постојати писмени трагови Костићевог конкурсана за професорско звање на Великој школи – бар пријава, јер се из његове преписке поуздано зна да је поднео такав акт овој високошколској институцији. Није искључено да се и у фонду Матице српске налазе документи који нам могу помоћи у трагању за евентуалном *Dissertatio inauguralis* Лазе Костића.

Без резултата оваквих претрага немогуће је дати поуздане одговоре на овде постављена питања, али је сврха овога рада и била да се по први пут у нашој научној јавности укаже на овај проблем, који је зачудо све до сада остао незапажен.

34 Л. Костић, *Прейиска, први ѿом*, Нови Сад 2005, стр. 76–77. Треба запазити да Костић истиче како су му проблем (*белај*) чиниле „тезе“ – наведено у множини (= *Theses*), а потом додаје и „дисертација“ (= *Dissertatio*). Очигледно да то нису синоними, јер би и у првом случају користио једину.

Prof dr Žika Bujuklić*

DEFENSE OF DOCTORATE BY SERBIAN POET
LAZA KOSTIC IN PEST IN 1866:
„DISSERTATIO“ OR „THESES“?

Summary

In this paper the question about the character of the defended doctorate of poet Laza Kostic at the Royal University in Pest in 1866 has been raised for the first time in our scientific literature. The author has opened the dilemma whether the text of the six pages „Theses e scientiis iuridicis et politicis“ actually was the doctorate of Laza Kostic or this printed text was followed by a larger part, usually called Dissertatio, which went along with the Theses. Doctorates of other authors, who obtained this academic title at the same faculty in Pest, such as Jovan Hadžić (1826) and Sava Tekelija (1786), also contained these two parts. The answer to this dilemma can be given only by further research in the relevant Hungarian and domestic archives.

Key words: *Laza Kostić. Defense of the doctorate. Theses. Dissertatio. Jovan Hadžić. Sava Tekelija.*

* Žika Bujuklić, PhD. Professor of Law, Faculty of Law University of Belgrade. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.